

АНТОЩУК А.О., ад'юнкт
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343. 98 : 343.622

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ВЕРСІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВА МАТРІ'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ

Розглянуто типові слідчі ситуації та слідчі версії на початковому етапі розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. Висвітлено та науково обґрунтовано необхідність розробки в методиці розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини типових слідчих версій відповідно до типових слідчих ситуацій та їх впровадження в практику.

я ц 4 я ц слідча версія, типова слідча версія, слідча ситуація, типова слідча ситуація, початковий етап розслідування, планування розслідування.

Рассматриваются типичные следственные ситуации и следственные версии на первоначальном этапе расследования убийства матерью своего новорожденного ребенка. Освещается и научно обосновывается необходимость разработки в методике расследования убийства матерью своего новорожденного ребенка типичных следственных версий в соответствии с типичными следственными ситуациями и их внедрение в практику.

я ц 4 я ц следственная версия, типичная следственная версия, следственная ситуация, типичная следственная ситуация, начальный этап расследования, планирование расследования.

The article is devoted to consideration of typical investigative situations and investigators versions in initial stage of investigation of murder the mother of a newborn child. The paper highlights the necessity and scientific developments in the methodology investigation of the murder of his mother newborn typical investigators worldwide in accordance with standard investigative situations and their implementation in practice.

Keywords: *investigative version, the typical investigative version, investigative situation, the typical investigative situation, the initial stage of investigation, planning an investigation.*

У науці криміналістики дослідженням питання слідчої ситуації та слідчої версії приділяли увагу провідні як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.М. Васильєв, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, І.Ф. Герасимов, В.Г. Гончаренко, В.А. Журавель, Г.О. Зорін, А.В. Іщенко, О.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова, І.М. Лузгін, Г.А. Матусовський, В.О. Образцов, О.С. Саїнчин, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, В.В. Тіщенко, В.Ю. Шепітько, В.І. Шиканов, М.П. Яблоков та ін.

Однак маловивченими у юридичній літературі залишається ціла низка теоретичних і практичних питань щодо слідчих ситуацій та побудованих на їх основі слідчих версій при розслідуванні вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, що визначає актуальність цієї статті.

З огляду на це метою статті є вирішення окремих завдань, а саме: визначення основних слідчих ситуацій та слідчих версій даної категорії злочинів, розроблення практичних рекомендацій для слідчих та працівників оперативних служб міліції щодо розкриття даних видів злочинів з використанням відповідних версій.

Розглядаючи особливості діяльності працівників міліції на початковому етапі розслідування вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини, необхідно зазначити, що вона будується залежно від обставин, які підлягають встановленню. Така діяльність може бути впорядкована і являти собою алгоритм певних дій, які допоможуть якнайшвидше розкрити злочин. Вибір напрямку і програми розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, та і взагалі будь-якого злочину, в більшості випадків залежить від слідчої ситуації, яка складається на момент виявлення даного злочину і порушення кримінальної справи. На нашу думку, алгоритм слідчого в розслідуванні вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини повинен виглядати таким чином: аналіз наявної інформації; оцінка вихідної слідчої ситуації, висунення версій за основними обставинами події; постановка тактичних задач і планування розслідування; проведення окремих слідчих дій і тактичних операцій щодо перевірки висунутих версій.

Слідча ситуація як наукова криміналістична категорія має не тільки теоретичне, а насамперед прикладне значення для методики розслідування окремих видів злочинів. Воно поля-

гає в тому, що визначення змісту слідчих ситуацій, їх класифікація, аналіз і оцінка уможливають об'єктивне обґрунтування вибору варіантів методики розслідування, які передусім відповідали б обставинам і завданням розслідування на певному етапі [1, с. 112]

Безперечно, що думки вчених щодо слідчої ситуації, як і стосовно будь-якої криміналістичної категорії, різняться між собою. Так, І.Ф. Герасимов визначає слідчу ситуацію як сукупність доказової, тактичної, методичної, організаційної інформації, включаючи окремі елементи обстановки, у якій здійснюється розслідування [2, с. 17]. В.К. Гавло розглядає слідчу ситуацію як сукупність даних, що характеризують стан слідства у справі без урахування умов, у яких воно відбувається [3, с. 90]. Р.С. Белкін і В.І. Шиканов лаконічно і точно визначають слідчу ситуацію передусім як обстановку, умови, картину розслідування, що склалася до певного моменту [4, с. 157; 5, с. 70].

Що стосується слідчих ситуацій при вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини, то ми не можемо погодитися з думкою О.С. Саїнчина, який виділив такі чотири слідчі ситуації. Ситуація перша: є офіційне повідомлення або заява про зникнення в жінки вагітності чи новонародженої дитини. Ситуація друга: є слідчо-оперативна інформація про зникнення останніх місяців вагітності або новонародженої дитини в конкретній жінки. Ситуація третя: до правоохоронних органів звернулася мати новонародженої дитини із заявою про смерть дитини або мати прийшла із покаяттям про дітовбивство. Ситуація четверта: виявлення трупа немовляти, коли причина смерті не встановлена [6, с. 120-122]. При цьому ми вважаємо, що типові слідчі ситуації при вбивстві матір'ю своєї новонародженої дитини в загальному вигляді можна поділити на такі: пов'язані із виявленням трупа дитини та із повідомленням про зникнення дитини у батьків після нещодавніх пологів.

Коли розслідування здійснюється в умовах наявності трупа дитини, виникають своєрідні слідчі ситуації при розслідуванні вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини.

Вивчення практики розслідування кримінальних справ щодо вбивств матір'ю своєї новонародженої дитини показує, що можна виділити ряд більш конкретних ситуацій, розкриття суті яких дасть можливість більш повно дослідити обставини події:

- 1) заява свідка про відомі йому обставини вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, яке вчинене конкретною особою, підозрюваний не затриманий, інформація про жертву злочину встановлена;
- 2) виявлений труп дитини із слідами насильницької смерті, інформація про жертву злочину встановлена, відомості про злочинця відсутні;
- 3) виявлений труп дитини зі слідами насильницької смерті, а інформація про нього і про особу злочинця відсутня.

На основі виділених вище типових вихідних слідчих ситуацій при розслідуванні вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини виникає можливість побудови типових слідчих версій. Коли слідчий розпочинає розслідування кримінальної справи щодо вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини, то він, як правило, не має достатніх даних, які б дозволили йому відразу виявити ті обставини, які він має встановити. Це свого роду задача з багатьма невідомими, і для того, щоб її вирішити і дати конкретні відповіді на всі запитання щодо даної події взагалі та її окремим обставинам, слідчий використовує такий прийом, як побудова версій. Кожна висунута версія повинна бути належним чином обдумана і перевірена. Перевірка кожної з версій може бути одним із засобів отримання доказової інформації. Як зазначає В.О. Образцов, боротьба за володіння інформацією в кримінальному процесі не обходиться без подолання серйозної протидії з боку осіб, не заінтересованих у встановленні істини, і прийнятті правильних обґрунтованих правових рішень. Ці особи прагнуть приховати, завуалювати, знищити справжні джерела й носії інформації, фабрикують уявні, фальшиві матеріально фіксовані докази [7, с. 34].

Поняття "версія" вчені-криміналісти визначають по-різному. О.М. Васильєв охарактеризував слідчу версію як індуктивний умовивід слідчого у формі припущення, заснований на фактичних даних про подію злочину і його окремі обставини, що підлягають перевірці за логічними правилами дедукції [8, с. 55]. Більш широке тлумачення версії було запропоновано О.М. Ларінім, який визначає слідчу версію в такий спосіб: "... Це сформована з метою встановлення об'єктивної істини у справі інтегральна ідея, образ, який несе функції моделі досліджуваних обставин, створений уявою (фантазією), містить можливу оцінку наявних даних, служить

поясненням цих даних і виражень у формі гіпотези.” [9, с. 13]. Поняття “слідча версія” можна знайти в роботах І.Ф. Герасимова, Л.Я. Драпкина, Р.С. Белкіна та ін. Не можна не згадати визначення, запропоноване В.О. Коноваловою, яка розуміє версію як обґрунтоване припущення про подію злочину й особу злочинця, де категорія “подія злочину” охоплює всі пов’язані з ним можливі обставини, у тому числі й їхнє походження, причинні залежності, механізм та інші дані, припущення про наявність яких і дозволяє встановити об’єктивну істину – розкрити злочин [10, с. 13-14]. На нашу думку, найбільш повним і точним визначенням слідчої версії є визначення, запропоноване Р.С. Белкіним, який вважає, що «слідчу версію можна визначити як самостійний специфічний криміналістичний засіб (криміналістичний метод розслідування), яким користується слідчий для пізнання і доведення об’єктивної істини в попередньому слідстві. Цей засіб, або метод, полягає в побудові і перевірці слідчим всіх імовірних на зібраних матеріалах припущень про форми зв’язків та причини окремих явищ події, що розслідується, як реально можливих пояснень, встановлених до теперішнього часу фактів, а також обставин, пов’язаних із даною подією, які можуть знадобитися для перевірки старих і пошуку нових фактів» [11, с. 31]

З метою розробки ефективної методики розслідування вбивства матір’ю своєї новонародженої дитини типові версії в подальшому будемо розглядати стосовно конкретних слідчих ситуацій, які ми навели вище у своїй роботі.

Ситуація перша. Надійшла заява свідка про відомі йому обставини вбивства матір’ю своєї новонародженої дитини, яке вчинене конкретною особою, підозрювана не затримана, інформація про жертву злочину встановлена. Як правило, така заява може надійти від особи, яка бачила безпосередньо подію злочину або якій стало відомо про подію зі слів його учасників або від свідків-очевидців. Безперечно, що така слідча ситуація найбільш сприятлива для розкриття вбивства матір’ю своєї новонародженої дитини, її відносять до категорії злочинів, скоєних в умовах очевидності. Звичайно, що розкриття та встановлення винних досягається якісною проведенням слідчих дій та оперативно-розшукових заходів на початковому етапі розслідування, а також складанням повноцінного плану розслідування. Основою планування роботи у кримінальній справі і є загальні й типові версії про подію, що відбулася, і її окремі елементи й обставини. Типові версії при дітовбивстві висувуються і перевіряються слідчим найчастіше на обмежених, недостатньо вивчених матеріалах справи.

Для даної слідчої ситуації типові версії будуються залежно від особи, яка вчинила дітовбивство:

- а) дітовбивство скоєно особою, на яку вказав заявник;
- б) дітовбивство скоєно іншою особою.

Щоб встановити особу, яка скоїла даний злочин, і тим самим перевірити слідчі версії, слідчий на початковому етапі розслідування ставить перед собою такі тактичні завдання: встановити місцезнаходження трупа дитини за повідомленням свідка-заявника і перевірити його повідомлення; виявити інших свідків; виявити і вилучити сліди злочину та інші предмети, що мають значення для справи і будуть в подальшому слугувати речовими доказами; встановити місцезнаходження підозрюваного; виявити дані, які підтверджують або виключають вину підозрюваного.

Засобами, які допоможуть слідчому вирішити зазначені тактичні завдання, є проведення окремих слідчих дій, поєднаних із проведенням оперативно-розшукових заходів. До них можна віднести: допит заявника про джерела повідомленої інформації та відомі йому обставини злочину; огляд місця події і трупа, призначення судово-медичної експертизи для дослідження трупа дитини (у разі виявлення) і предметів, на яких виявлено кров, слину й інші виділення організму людини; встановлення та допит свідків про особу, що вчинила даний злочин, про обставини злочину і місцезнаходження підозрюваного; призначення по виявлених предметах відповідних судових та криміналістичних експертиз; затримання та огляд підозрюваного, огляд його одягу; допит підозрюваного; обшук або виїмка за місцем проживання підозрюваного предметів, на яких можуть знаходитися сліди злочину; збір інформації оперативного характеру, що стосується конкретного злочину.

Ситуація друга. Виявлений труп дитини із слідами насильницької смерті, інформація про жертву злочину встановлена, відомості про злочинця відсутні. Як показало проведене нами дослідження, в таких ситуаціях даний злочин скоєно мати дитини безпосередньо після пологів. Вона

боїться бути запідозреною у вбивстві своєї дитини, тому прагне якнайшвидше позбутися трупа. У більшості випадків трупи новонароджених виявляють в сміттєвих баках, на сміттєвих звалищах. При цьому, як правило, дані місця знаходяться неподалік від місця вбивства.

Типовими для даної слідчої ситуації є версії, які висуваються щодо мотивів вбивства, кола підозрюваних осіб, причин знаходження потерпілого в даному місці. У ході перевірки версій слідчий вирішує такі тактичні задачі: встановлює обставини події злочину (спосіб скоєння, використання знаряддя, місце, час); з'ясовує мотиви; виявляє свідків; збирає відомості, що стосуються дитини, труп якої виявлено; встановлює ознаки, що вказують на особу злочинця.

Засобами вирішення зазначених тактичних завдань виступають комплексні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи: огляд місця події, включаючи підходи до нього, будівлі, що примикають, а також трупа; допит особи, яка першою виявила труп дитини; допит встановлених свідків, призначення судово-медичної експертизи для дослідження трупа дитини, доручення працівникам міліції шляхом обходу прилеглих будинків, квартир, установ та опитування громадян, сторожів, дворників з метою виявлення свідків-очевидців злочину.

Ситуація третя. Виявлений труп дитини зі слідами насильницької смерті, а інформація про нього і про особу злочинця відсутня.

Дана ситуація викликає значні труднощі у слідчих та оперативних працівників при встановленні всіх обставин скоєного вбивства. Версії висуваються щодо: місця проживання дитини (даний район, інша місцевість); причин знаходження трупа дитини в місці його виявлення; мотивів вбивства; способу вчинення вбивства дитини; особи злочинця.

Тактичними завданнями, що стоять перед правоохоронними органами, є: зібрати інформацію про жертву злочину; визначити характер (якісні характеристики) розслідуваної події; виявити свідків-очевидців; з'ясувати основні обставини злочинної події (спосіб, час, місце, знаряддя злочину); отримати дані, що вказують на особу злочинця. Засобами перевірки версій є комплексні слідчі дії та оперативно-розшукові заходи, такі як: огляд місця події та трупа дитини; допит осіб, які виявили труп дитини; пред'явлення трупа для впізнання на місці події і в морзі, призначення судово-медичної експертизи трупа дитини (включаючи питання, що стосуються встановлення анатомічних, фізіологічних та інших ознак, які можуть сприяти ідентифікації «жертви» злочину); призначення судових та криміналістичних експертиз; доручення про проведення оперативно-розшукових заходів щодо перевірок пологових будинків, розташованих у даній місцевості, про матерів, які перебували в стані вагітності, а після пологів новонароджена дитина у них зникла (взаємодія з дільничними уповноваженими, що працюють на даній території, перевірка поліклінік, перевірка неанонімних звернень до лікарів-гінекологів і т.д.); фотографування трупа за правилами пізнавальної фотозйомки та складання розшукової орієнтування за правилами словесного портрета для інформування сусідніх територій; використання засобів масової інформації (газети, радіо, телебачення).

Отже, можна зробити висновок, що на початковому етапі розслідування вбивства матері своєї новонародженої дитини слідчий діє за спеціально розробленим планом, який будується виходячи зі слідчої ситуації, яка складається, та висунутих ним версій. На основі наявної інформації відбувається побудова і перевірка криміналістичних версій, визначається коло тактичних завдань з метою забезпечення ефективної роботи, що включає послідовність і порядок проведення окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів.

Список використаної літератури:

1. Щербаківа Г.В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2006.
2. Герасимов И.Ф. Криміналістическая тактика и следственная ситуация // Теоретические проблемы криміналістической тактики. – Свердловск, 1981. – С. 15-21.
3. Гавло В.К. О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц // Вопросы криміналістической методологии, тактики и методики расследования: Матер. науч. конф. – Минск, 1973. – С. 88-93.
4. Шиканов В.И. Разработка теории тактических операций – важнейшее условие совершенствования методики расследования преступлений // Методика расследования преступлений (общие положения): Матер. науч.-практ. конф. – М., 1976. – С. 155-159.
5. Белкин Р.С. Курс советской криміналістики: В 3 т.: Пособие. – М., 1977-1979. – Т. 3: Криміналістические средства, приемы и рекомендации. – 1979.

6. Саинчин А.С. Особенности расследования детоубийств // Государство и право. – 2003. – № 6. – С. 119-123.
7. Образцов В.А. Основы криминалистики. – М., 1996.
8. Васильев А.Н. Следственная тактика. – М., 1976.
9. Ларин А.М. От следственной версии к истине. – М., 1976.
10. Коновалова В.Е. Версия: концепция и функции в судопроизводстве. – Х., 2000.
11. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы от теории к практике. – М., 1988.

Надійшла до редакції 02.11.2012

БУДКОВ В.С., здобувач
(Національна академія прокуратури України)

УДК 343.163

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ЗАКОМУ, ЩО ВИЯВЛЯЮТЬСЯ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ НАГЛЯДУ У СФЕРІ РОЗШУКУ БЕЗВІСНО ВІДСУТНІХ ОСІБ

Висвітлено особливості прокурорського нагляду у сфері розшуку безвісно відсутніх осіб, визначено алгоритм проведення перевірки. Виділено типові помилки та порушення закону, яких найчастіше припускаються органи внутрішніх справ під час розшуку безвісно відсутніх осіб. Виділено засоби прокурорського нагляду, які з урахуванням наявних повноважень прокурор може застосовувати для виявлення, попередження або усунення порушень закону.

я ц 4 я ц розшук безвісти відсутніх осіб; оперативно-розшукова діяльність; засоби прокурорського нагляду для усунення порушень законів.

Освещаются особенности прокурорского надзора в сфере розыска без вести пропавших лиц, определяется алгоритм проведения проверки. Выделяются типичные ошибки и нарушения закона, наиболее часто допускаемые органами внутренних дел во время розыска без вести пропавших лиц. Определяются средства прокурорского надзора, которые с учетом имеющихся полномочий прокурор может применять для выявления, предупреждения либо устранения нарушений закона.

я ц 4 я ц розыск без вести пропавших лиц; оперативно-розыскная деятельность; средства прокурорского надзора для устранения нарушений законов.

The author enlightens the peculiar features of the prosecutor's supervision over the search of missing persons and identifies algorithm of inspection. Typical mistakes and rule violations which are often committed by the police are emphasized in the article. The prosecutor's authority which can be used by him to detect, prevent or eliminate rule violations are described.

Keywords: search of missing persons; investigation; authorities of prosecutor for elimination rule violations.

Безвісне зникнення особи може бути наслідком вчинення злочину, з огляду на це заяви і повідомлення про безвісти зниклих громадян вважаються приводом для початку оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ (далі – ОВС), а відтак, з'являються підстави для реалізації наглядових повноважень.

Актуальність прокурорського нагляду за додержанням законів ОВС при розшуку безвісно зниклих громадян посилюється станом розшукової діяльності та її низькою, на нашу думку, результативністю.

Так, згідно зі статистичними даними, станом на 1 січня 2011 р. в розшуку знаходилося 9470 безвісно зниклих осіб (на 01.01. 2010 р. – 10081 особа (0,6 %); з них встановлено місцезнаходження у 2011 р. – 4092 (у 2010 р. – 4434 особи (7,7 %); залишилось нерозшуканими у 2011 р. – 4730 безвісти зниклих осіб (у 2010 р. – 5001 особа (5,4 %) [3]. Як свідчать наведені показники, місцеперебування і подальша доля майже половини громадян, які безвісти зникли, невідома.

Зазначене зумовлює необхідність посилення прокурорського нагляду за додержанням законів під час прийняття, розгляду та вирішення заяв та повідомлень про безвісне зникнення громадян, здійсненням розшуку такої категорії осіб, порядком заведення та закриття оператив-

